

**Pertembungan Bahasa antara Bahasa Parsi dan Bahasa Melayu: Penelitian dari Sudut
Perubahan Makna Perkataan**

*The Malay-Persian Language Contact: Analysis from the
Perspective of Meaning Change*

Mohamad NorTaufiq NorHashim*
nortaufiqhashim@gmail.com

Aniswal Abd Ghani
alnisegh@gmail.com

Universiti Sains Malaysia, MALAYSIA

Published: 13 September 2022

To cite this article (APA): NorHashim, M. N., & Abd Ghani, A. (2022). Pertembungan Bahasa antara Bahasa Parsi dan Bahasa Melayu: Penelitian dari Sudut Perubahan Makna Perkataan: The Malay-Persian Language Contact: Analysis from the Perspective of Meaning Change. *PENDETA*, 13(2), 1–12. <https://doi.org/10.37134/pendeta.vol13.2.1.2022>

To link to this article: <https://doi.org/10.37134/pendeta.vol13.2.1.2022>

ABSTRAK

Antara bahasa asing yang turut menyumbang kepada pertambahan kosa kata bahasa Melayu ialah bahasa Parsi. Bahasa Parsi merupakan salah satu bahasa yang dituturkan di negara Iran dan negara berdekatan seperti Afghanistan, Tajikistan dan di beberapa negara lain lagi. Terdapat dua objektif utama kajian ini, iaitu mengenal pasti cara berlakunya pertembungan bahasa antara bahasa Parsi dan bahasa Melayu. Kedua ialah menganalisis kata pinjaman Parsi dalam bahasa Melayu dari sudut makna. Kajian ini dijalankan dengan menggunakan kaedah kajian kualitatif. Kajian ini akan mengaplikasikan kerangka pedoman yang digagaskan oleh Collins (2003). Data kajian yang akan diteliti dari sudut makna diambil daripada kamus yang dihasilkan oleh Wilkinson (1901, 1902), iaitu *A Malay-English Dictionary*. Sebanyak lima data kata pinjaman Parsi terpilih diambil untuk dianalisis dari sudut makna. Pertembungan bahasa antara masyarakat Parsi dan Melayu telah menyebabkan berlakunya kemasukan perkataan Parsi dalam bahasa Melayu. Analisis kajian ini juga mendapati bahawa peminjaman yang berlaku telah menyebabkan kata pinjaman Parsi dalam bahasa Melayu mengalami penyempitan dan peluasan makna.

Kata kunci: pertembungan bahasa; kata pinjaman; bahasa Parsi; bahasa Melayu; makna

ABSTRACT

*Among the foreign languages that also contribute to the increase in Malay vocabulary is Persian. Persian is one of the languages spoken in Iran and neighboring countries such as Afghanistan, Tajikistan and in several other countries. There are two main objectives of this study, which is to identify the way in which there is a language contact between the Persian language and the Malay language. The second is to analyze Persian loanwords in the Malay language from the perspective of meaning. This research is conducted using qualitative research methods. This study will utilize the framework devised by Collins (2003). The research data that will be examined from the point of view of meaning is taken from the dictionary produced by Wilkinson (1901, 1902), namely *A Malay-English Dictionary*. A total of five selected Persian loanword data were taken for analysis from the perspective of meaning. The language contact between the Persian and Malay communities has led to the inclusion of Persian words in the Malay language. The analysis of this study also found that borrowing has caused Persian loanwords in the Malay language that have narrowed and expanded meaning.*

Keywords: Language contact; loanwords; Persian language; Malay language; meaning

PENGENALAN

Bahasa Melayu banyak menerima pengaruh daripada bahasa luar komuniti pertuturannya. Perbezaan jarak antara negara lain dengan dunia Melayu tidak menjanjikan bahawa bahasa Melayu tidak menerima pengaruh daripada bahasa dunia lain seperti bahasa Portugis, Belanda, Inggeris, Arab, Parsi, Tamil, Hindi dan lain-lain. Pengaruh ini dapat dilihat menerusi kata *sabun* dalam bahasa Melayu yang memiliki kemiripan bentuk dan persamaan dari sudut makna dengan perkataan bahasa asing lain seperti *sâbûn* (bahasa Parsi), *savon* (bahasa Perancis), *sapone* (bahasa Italy), *jabón* (bahasa Sepanyol), *sâboun* (bahasa Arab), dan *saabun* (bahasa Hindi). Sebenarnya, kemiripan antara kata *sabun* dalam bahasa Melayu dengan bahasa-bahasa yang lain adalah menerusi proses peminjaman perkataan daripada bahasa Parsi, iaitu *sâbûn*.

Menurut Harimurti (1983), pemasukan unsur fonologi gramatikal, atau leksikal dalam bahasa atau dialek lain kerana kontak atau peniruan disebut sebagai peminjaman. Kajian berkaitan peminjaman perkataan boleh juga ditelusuri dari sudut etimologi. Liberman (2009) menyatakan etimologi merupakan kajian berkaitan asal usul perkataan. Menurut Bynon (1977), kajian etimologi melibatkan penyusunan sejarah bentuk dan makna perkataan. Berdasarkan konsep etimologi yang dikemukakan oleh Liberman (2009) dan Bynon (1977), dapat disimpulkan bahawa etimologi merupakan sebuah kajian yang mencakupi sejarah dan makna perkataan. Beg (1982) menyatakan bahawa bahasa ketiga yang banyak mempengaruhi bahasa Melayu ialah bahasa Parsi. Pengaruh bahasa Parsi dapat dilihat melalui kamus yang dihasilkan oleh Wilkinson (1901, 1902) yang menyenaraikan sebanyak 140 perkataan Parsi dalam bahasa Melayu, manakala Bukhari (1990) pula menyatakan kira-kira 200 perkataan Parsi dalam bahasa Melayu.

Antara bahasa yang memiliki hubungan yang rapat dengan bahasa Parsi ialah bahasa Arab. Menurut Beg (1982), bahasa Arab meminjam kira-kira 230 perkataan daripada bahasa Parsi. Peminjaman daripada bahasa Parsi bukan hanya terjadi kepada bahasa Arab dan Melayu sahaja, malah turut berlaku dalam bahasa Hindi. Beberapa perkataan Parsi yang wujud dalam bahasa Hindi seperti kata *dewan*, *agar*, *roti*, *acar* dan lain-lain. Oleh sebab itu, tidak hairanlah jika timbul kekeliruan dalam menentukan asal usul dan jalur peminjaman sesebuah kata sama ada daripada bahasa Parsi atau Hindi. Misalnya, kata *acar* berasal daripada bahasa Parsi, namun masuk ke dalam bahasa Melayu melalui bahasa Hindi (Nathesan, 2015). Hal ini memperlihatkan bahawa peminjaman boleh berlaku menerusi bahasa yang lain. Oleh itu, bagi memahami proses peminjaman perkataan daripada bahasa Parsi, maka kajian ini juga akan membincangkan perihal sejarah pertembungan bahasa antara bahasa Parsi dengan Melayu.

OBJEKTIF KAJIAN

Objektif kajian ini adalah untuk mengenal pasti cara berlakunya pertembungan bahasa antara bahasa Parsi dan bahasa Melayu. Pertembungan kedua-dua bahasa ini telah mendorong kepada berlakunya peminjaman perkataan. Kedua ialah menganalisis kata pinjaman dalam bahasa Melayu dari sudut perubahan makna. Penelitian kepada perubahan makna dalam objektif kedua akan ditelusuri sama ada makna bagi sesebuah kata pinjaman Parsi terpilih mengalami peluasan atau penyempitan makna.

PERMASALAHAN KAJIAN

Permasalahan dalam kajian ini dapat dikaitkan dengan pandangan Nathesan (2015) yang menyatakan kata *bandar* telah mengalami perubahan makna total. Sebenarnya, makna yang dikatakan berubah itu perlu dikategorikan sebagai peluasan makna. Berbeza pula dengan Notosudirjo (1981) yang menyatakan erti kata *bandar* telah mengalami penyempitan makna. Hal ini memperlihatkan wujud ketidakselarasan tentang pengelompokan makna. Penjelasan yang lebih lanjut tentang makna perkataan ini akan dibawa ke bahagian analisis kajian ini. Pada pandangan pengkaji, sesebuah kata yang dipinjam tidak mungkin akan mengalami perubahan makna secara total kecuali makna yang terbentuk merupakan makna kiasan. Walau bagaimanapun, makna kiasan tersebut juga perlu

ditelusuri kerana makna kiasan yang wujud itu masih lagi memiliki perkaitan makna dengan makna asal. Memang tidak dinafikan bahawa penelitian kepada makna bagi kata pinjaman daripada bahasa Parsi masih lagi terhad. Kebanyakan penelitian kepada bahasa Parsi sebelum ini seperti yang dilakukan oleh Beg (1982), Sasi (2018), Wilkinson (1901, 1902), Bukhari (1990), dan Notosudirjo (1981) lebih kepada penyenaian makna daripada bahasa asal dan makna dalam bahasa Melayu tanpa melakukan pengkategorian tentang makna, iaitu sama ada mengalami pengekatan, peluasan atau penyempitan makna.

KAJIAN LITERATUR

Pengkajian berkaitan makna bagi kata pinjaman dalam bahasa Melayu telah dibincangkan oleh ramai pengkaji bahasa seperti Nathesan (2015), Alias Ismail (2018), Nor Hashimah *et al.* (2012), Anida & Nor Hashimah (2015), Bukhari (1990), Sasi (2018), dan ramai lagi. Alias Ismail (2018) telah mengaplikasikan Teori Semantik Kognitif dalam mengkaji makna kata *dedak*. Menurut Alias Ismail (2018), perkembangan komunikasi dalam talian telah memperlihatkan fenomena yang baharu dalam aspek perhubungan dalam kalangan masyarakat. Kewujudan dan perkembangan media sosial pada masa sekarang telah menyebabkan pengguna bahasa cenderung mencipta makna baharu bagi sesebuah perkataan yang bergantung kepada skop dan konteks komunikasi. Kajian tersebut mendapati bahawa kata *dedak* tidak hanya merujuk kepada makna yang tercatat dalam *Kamus Dewan Edisi Keempat* (2010), tetapi telah melahirkan tiga makna baharu yang merujuk kepada upah, wang dan rasuah.

Penting untuk meneliti kepada makna kerana makna berubah selari dengan perubahan waktu. Berkembangnya teknologi maklumat telah menyebabkan makna itu bertambah kepada makna yang lain. Sebenarnya, makna *dedak* yang merujuk kepada upah, wang dan rasuah lebih kepada bentuk kiasan yang juga digunakan untuk merujuk kepada perlakuan memberikan sesuatu tidak kira sama ada dalam bentuk wang atau barangan yang perbuatannya menyalahi undang-undang. Gambaran perbuatan memberi *dedak* kepada haiwan adalah sesuatu yang positif, manakala perbuatan memberi 'dedak' kepada manusia dianggap negatif. Perkara ini perlu ditimbulkan dalam perbincangan tersebut kerana makna baharu yang wujud dalam perkataan itu bukanlah makna utama yang digunakan dalam ucapan, penulisan formal dan lain-lain, tetapi digunakan untuk tujuan memerli, mengkritik dan mengutuk.

Selain itu, kajian yang dilakukan oleh Nor Hashimah *et al.* (2012) mendapati bahawa makna kata *alim* yang merupakan kata pinjaman daripada bahasa Arab telah meluas kepada makna-makna lain dan berbeza dengan makna teras seperti yang tercatat dalam *Kamus Dewan Edisi Keempat* (2007). Peluasan dari sudut makna bagi kata *alim* tersebut telah dibuktikan melalui data korpus yang mendapati kata *alim* tidak hanya merujuk kepada orang yang arif ilmu agama, tetapi menerbitkan makna pingiran lain seperti merujuk kepada gelaran atau darjat. Begitu juga dengan kajian yang dilakukan oleh Anida & Nor Hashimah (2015) yang meneliti kata *wakaf* yang merupakan sebuah kata pinjaman daripada bahasa Arab dengan mengaplikasikan pendekatan semantik kognitif sebagai landasan perbincangan. Kajian tersebut mendapati bahawa peluasan makna yang berlaku pada kata *wakaf* jelas dimotivasikan oleh mekanisme kognitif dan bukanlah meluas dengan sewenang-wenangnya.

Kajian yang dilakukan oleh Taufiq *et al.* (2022) merupakan sebuah kajian etimologi. Kajian tersebut telah meneliti kepada beberapa kata pinjaman Parsi terpilih seperti kata *ehwal*, *pari-pari*, *gandum*, *kebab* dan *kabuli*. Menurut Taufiq *et al.* (2022), terdapat perkataan pinjaman Parsi yang mengalami penyempitan makna setelah masuk ke dalam bahasa Melayu seperti kata *ehwal* yang merujuk kepada 'hal atau perkara: ehwal semasa'. Walau bagaimanapun, makna yang terkandung dalam kata *ehwal* masih lagi memiliki perkaitan dengan makna dalam bahasa Parsi yang bermaksud 'keadaan, situasi, hal ehwal, kemalangan, hubungan, peristiwa (sama ada masa lalu atau sekarang); perubahan'. Namun begitu, kajian berkaitan makna perlu ditelusuri dengan lebih mendalam lagi dengan membandingkan catatan makna pengkaji lain. Tambahan pula, jumlah perkataan Parsi dalam bahasa Melayu adalah banyak. Oleh itu, masih ada ruang dalam kajian ini untuk meneliti perkataan-perkataan lain dari sudut makna.

Bukhari (1990) juga turut membincangkan aspek semantik. Menurut Bukhari (1990), kata *bang* (بانگ) dalam bahasa Parsi mempunyai erti yang lebih umum, iaitu ‘teriakan atau panggilan’. Jika dirujuk kepada *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1981), kata *bang* memiliki makna yang lebih luas, iaitu ‘suara, bunyi, tangisan, keriuhan dan lain-lain’. Namun begitu, setelah kata *bang* masuk ke dalam bahasa Melayu, maknanya telah menjadi khusus, iaitu merujuk kepada ‘panggilan azan’ atau ‘panggilan untuk solat atau sembahyang’. Walaupun makna bagi kata *bang* telah dikhususkan, namun maksud perkataan itu masih merujuk kepada keadaan ‘mengeluarkan suara atau memanggil untuk sembahyang secara kuat’ yang maknanya masih memiliki perkaitan dengan makna yang dicatatkan oleh Bukhari (1990).

Sasi (2018) telah melakukan kajian berkaitan bahasa Parsi bertajuk *Persian and Malay: 1000 Words in Common*. Kajian tersebut menggunakan Kamus Hawkins (2006) bagi memperoleh data atau senarai kata utama dalam bahasa Melayu yang terdengar seperti perkataan Parsi. Sasi (2018) mendapati bahawa terdapat 1073 perkataan Melayu mempunyai pengertian yang sama atau serupa dengan kata-kata Parsi. Dapatan Sasi (2018) memperlihatkan bahawa peminjaman kata adalah sekali dengan makna dan tidak mungkin akan menyebabkan perubahan total kepada sesebuah makna. Kajian tersebut juga memperlihatkan bahawa peminjaman selalunya lebih kerap daripada satu arah, yakni Parsi ke Melayu sekali gus memperlihatkan bahawa peminjaman ini berpaksikan bahawa bahasa Parsi lebih dominan.

Dalam membincangkan soal kata pinjaman, timbul ketidakselarasan tentang asal usul kata antara pengkaji bahasa seperti kata *istana*, *acar* dan *kurma* (Nathesan, 2015). Misalnya, Winstedt (1914) telah mencatatkan kata *istana* (*astana*) merupakan kata pinjaman daripada bahasa Parsi (Nathesan, 2015). Berbeza pula dengan Jones (2007), Singam (1957), Notosudirjo (1981), dan Wilkinson (1901) yang mencatatkan kata *istana* dipinjam daripada bahasa Sanskrit, daripada bentuk *stāna* atau *asthaana*. Bukan itu sahaja, catatan makna juga didapati berbeza. Notosudirjo (1981) mencatatkan kata *istana* merujuk kepada ‘tempat; tempat kediaman raja; dan tempat orang mati, perkuburan’, manakala Singam (1957) dan Wilkinson (1901) mencatatkan *istana* merujuk kepada tempat kediaman raja. Perbezaan makna ini perlu dijejak semula melalui analisis makna kata *istana* dalam bahasa asal, iaitu bahasa Sanskrit. Sorotan ini memperlihatkan bahawa aspek bentuk dan makna merupakan elemen utama dalam menjejaki asal usul kata. Jadi, penelitian kepada sejarah dan perbandingan dari sudut makna akan dilakukan dalam kajian ini.

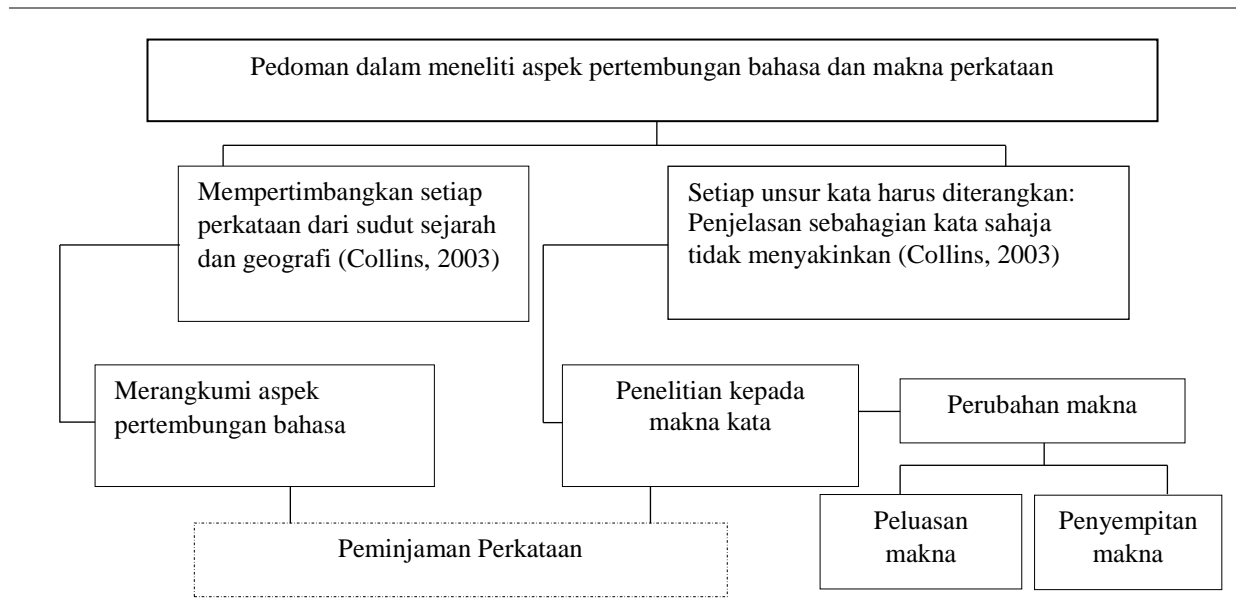
METODOLOGI PENYELIDIKAN

Kajian ini ialah kajian yang bersifat kualitatif dan data dihuraikan secara deskriptif. Pendekatan ini digunakan bagi menghuraikan cara berlakunya pertembungan bahasa dan perubahan makna perkataan terpilih. Memandangkan kajian ini meneliti kepada kata pinjaman, maka pedoman yang digagaskan oleh Collins (2003) sesuai diaplikasikan dalam kajian ini. Kajian etimologi kata pinjaman boleh dibahagikan kepada dua fokus utama, iaitu kajian etimologi kata asli dan kajian etimologi kata pinjaman. Kajian ini akan meneliti aspek kata pinjaman kerana bahasa Parsi merupakan bahasa yang berada di luar daripada rumpun keluarga bahasa Austronesia. Berikut merupakan enam gagasan pedoman etimologi yang dikemukakan oleh Collins (2003):

1. sebelum meneliti sesuatu etimologi, pastikan ketika kata itu muncul untuk pertama kalinya;
2. sejarah dan geografi harus dipertimbangkan: kata-kata hanya dapat dipinjam melalui pertembungan bahasa;
3. kesepadanan bunyi yang telah diketahui harus berlandaskan usaha etimologi;
4. tekanan harus diberi pada kata lisan: sebutan dapat menjelaskan percanggahan teks dan menyoroti etimologi yang betul;
5. dialek-dialek daerah merupakan sumber penting dalam etimologi: sering kata-kata purba dikekalkan dalam sesuatu dialek; dan
6. setiap unsur kata harus diterangkan: penjelasan sebahagian kata sahaja tidak meyakinkan.

Dalam kajian ini, pedoman yang dikemukakan oleh Collins (2003) diperkemas mengikut kesesuaian kajian. Hal ini demikian kerana, fokus penelitian kajian ini hanya tertumpu kepada dua elemen sahaja, iaitu aspek sejarah dan geografi bahasa (pertembungan bahasa) dan semantik (aspek makna). Oleh itu, pedoman kedua dan keenam akan diaplikasikan dalam kajian ini. Penelitian kepada sejarah dan geografi sebenarnya menjurus kepada aspek pertembungan bahasa yang menyebabkan berlakunya peminjaman perkataan. Collins (2003) telah membincangkan polemik perkataan dalam bahasa yang sama (Indonesia) serta perihai bentuk dan makna dalam pedoman yang keenam. Ringkasan daripada pedoman tersebut, pengkaji mendapati elemen makna menjadi teras utama dalam perbincangan. Aspek semantik ini dilakukan menggunakan kaedah penelitian ke atas kajian atau catatan sarjana bahasa lain. Oleh itu, aspek kerangka teoretis kajian ini dapat diperlihatkan seperti dalam jadual yang berikut.

Rajah 1. Kerangka Teoretis Kajian

Objektif kajian yang kedua dalam kajian ini akan berfokus kepada aspek perubahan makna, iaitu penyempitan atau peuasan makna. Kajian ini akan mengambil kira makna asal yang dirujuk dalam *A Comprehensive Persian-English Dictionary* yang diterbitkan pada tahun 1981. Penting untuk meneliti maklumat-maklumat perkataan dalam kamus bahasa Parsi bagi memperoleh maklumat berkaitan makna sesebuah perkataan. Di samping itu, kajian ini turut merujuk kepada kamus-kamus lain serta perbincangan sarjana bahasa yang lain berkaitan bahasa Parsi.

SUMBER DATA KAJIAN

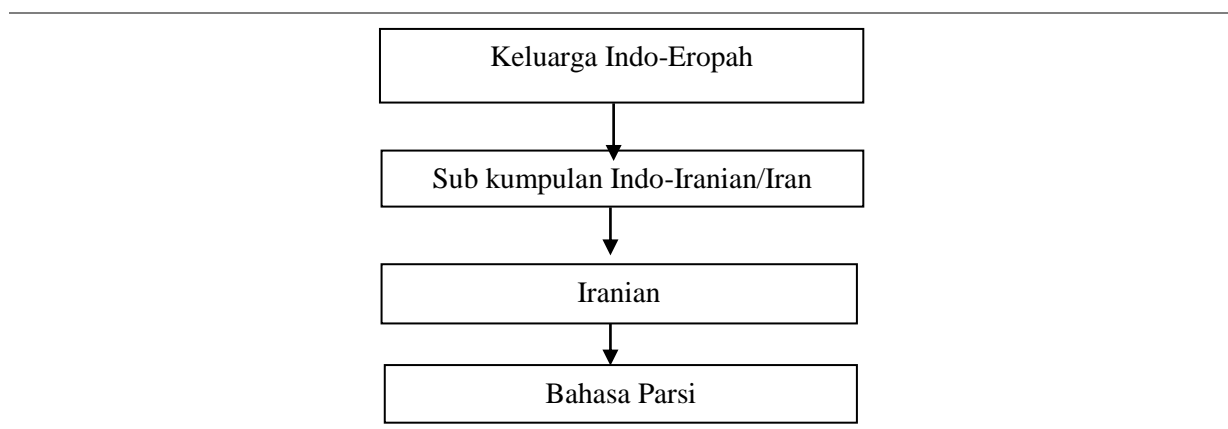
A Malay-English Dictionary yang dihasilkan oleh Wilkinson (1901, 1902) akan dimanfaatkan dalam kajian ini. Sebanyak lima perkataan terpilih diambil untuk dianalisis dari sudut makna. Pada pandangan pengkaji, pemilihan kelima-lima data tersebut telah memadai untuk membuktikan bahawa peminjaman perkataan Parsi juga membawa kepada perubahan makna, iaitu penyempitan dan peuasan makna. Lima perkataan terpilih tersebut ialah kata *kenduri*, *askar*, *bandar*, *medan* dan *pahlawan*. Kesemuanya adalah perkataan Parsi yang lazim digunakan dalam bahasa Melayu dan masih difahami oleh pengguna bahasa pada masa kini. Perbincangan diteruskan dengan dapatan dan perbincangan yang merangkumi aspek pertembungan bahasa dan perubahan makna.

DAPATAN DAN PERBINCANGAN

PERTEMBUNGAN BAHASA PARSİ DAN BAHASA MELAYU YANG MENDORONG KEPADA FAKTOR BERLAKUNYA PEMINJAMAN PERKATAAN

Bahasa Parsi merupakan bahasa rasmi bagi negara Parsi. Iran atau dikenali dengan nama Parsi pada suatu ketika dahulu merupakan sebuah negara yang bersempadan dengan Turki, Armenia, Azerbaijan, Turkmenistan, Pakistan, Afghanistan, Turki dan Iraq (Bukhari, 1990). Menurut Bukhari (1990), perkataan Parsi berasal daripada bahasa Latin yang diubah suai daripada perkataan Greek, iaitu Persis. Bahasa Parsi tergolong dalam cabang bahasa Indo-Iran. Cabang turunan bahasa Parsi dapat diperlihatkan secara ringkas seperti dalam rajah yang berikut.

Rajah 2. Cabang Turunan Bahasa Parsi

Bahasa Parsi merupakan salah satu bahasa yang berada dalam keluarga bahasa Indo-Eropah. Pengelompokan ini sudah tentu akan memperlihatkan bahawa wujudnya persamaan atau kemiripan bentuk dan makna antara perkataan dalam satu keluarga bahasa yang sama. Kemiripan antara perkataan dapat diperlihatkan seperti dalam jadual yang berikut.

Jadual 1. Kemiripan Perkataan Parsi dengan Keluarga Bahasa Indo-Eropah

Bahasa Parsi	Bahasa Inggeris	Bahasa Sanskrit	Bahasa Latin	Bahasa Greek	Bahasa Melayu
<i>Du</i>	<i>Two</i>	<i>Dvau</i>	<i>Duo</i>	<i>Duo</i>	Dua
<i>Shish</i>	<i>Six</i>	<i>Shash</i>	<i>Sex</i>	<i>Hex</i>	Enam

Berdasarkan Jadual 1, terdapat kemiripan bentuk antara perkataan dalam bahasa Inggeris, Sanskrit, Latin, dan Greek dengan perkataan Parsi, iaitu *du* (dau) dan *shish* (enam). Hal ini menunjukkan bahawa perkataan yang lahir daripada keluarga bahasa yang sama akan mewujudkan kemiripan dan persamaan pada beberapa perkataan. Walau bagaimanapun, kemiripan atau persamaan yang terbentuk antara perkataan Parsi dengan bahasa Melayu bukan disebabkan oleh akar yang sama, tetapi melalui proses peminjaman.

Sebenarnya, terdapat beberapa cara yang menyebabkan berlakunya kemasukan perkataan Parsi ke dalam perbendaharaan Melayu. Peminjaman perkataan yang berlaku ini berkait rapat dengan aspek pertembungan bahasa antara bahasa-bahasa dunia yang lain dengan bahasa Melayu. Pertembungan yang berlaku ini sebenarnya merujuk kepada pertembungan antara masyarakat yang berbeza bahasa sehingga memberi kesan kepada bahasa kedua-dua atau salah satu masyarakat tersebut. Menurut Weinreich (1979), pertembungan bahasa juga dianggap oleh beberapa antropologi sebagai salah satu aspek hubungan budaya. Hal ini kerana pertembungan yang berlaku bukan sahaja memberi kesan kepada bahasa masyarakat, malah turut mempengaruhi aspek budaya dan kepercayaan masyarakat setempat.

Konsep yang dikemukakan oleh Heah (1989) lebih spesifik, iaitu pertembungan bahasa merupakan proses pengambilan elemen daripada satu bahasa dan digunakan dalam 'konteks' yang lain. Thomason, (2001) pula menyatakan bahawa pertembungan bahasa adalah penggunaan lebih dari satu bahasa di tempat yang sama pada masa yang sama. Berdasarkan konsep-konsep yang dibincangkan, dapat dikatakan bahawa apabila masyarakat yang menggunakan bahasa yang berbeza bertembung di sesuatu tempat, dan saling berkomunikasi dalam jangka yang panjang akan menyebabkan berlakunya peminjaman perkataan.

Menurut Nathesan (2015), hubungan perdagangan antara Parsi dan Alam Melayu telah wujud sejak zaman dahulu lagi dan hubungan ini secara tidak langsung mendorong kemasukan perkataan Parsi dalam bahasa Melayu. Kedatangan masyarakat Parsi di Kepulauan Melayu bukan hanya untuk tujuan penyebaran agama, malah juga untuk tujuan perdagangan. Sebenarnya, hubungan perdagangan yang terbentuk adalah lebih awal daripada pengembangan Islam. Menurut Suliah et al. (2015), interaksi secara langsung antara orang Arab dan Parsi dengan penduduk Alam Melayu sejak zaman pra-Islam telah berlaku secara berterusan sehingga selepas pengislaman masyarakat Arab dan Parsi. Zuliskandar & Nik Hassan Suhaimi (2009) menyatakan bahawa orang Parsi yang terdiri daripada golongan pedagang telah tiba di Semenanjung Tanah Melayu dan Nusantara sejak abad ketiga Masihi lagi.

Fenomena ini menjelaskan bahawa pengaruh Parsi lebih awal berbanding pengaruh Islam di Nusantara, dan kedatangan masyarakat Parsi adalah untuk menjalankan aktiviti perdagangan. Walau bagaimanapun, ada pandangan lain yang menyatakan bahawa pedagang dari Timur Tengah tiba di Nusantara pada abad kelapan atau kesembilan Masihi (Zuliskandar & Nik Hassan Suhaimi, 2009). Guillot (2010) menyatakan bahawa bermula abad kesembilan, hubungan antara Parsi dengan Alam Melayu menjadi semakin ketara. Hubungan perdagangan yang terjalin ini dapat dilihat menerusi beberapa tempat seperti Kataha (Kedah), Lamuri (Acheh), Palembang dan Jambi yang menjadi pelabuhan yang kerap dilawati oleh pedagang Arab-Parsi pada Zaman Abbasid. Artifak-artifak yang ditemui di Lembah Bujang menjadi bukti bahawa wujud aktiviti perdagangan antara masyarakat Melayu dengan pedagang dari Timur Tengah iaitu pedagang Arab-Parsi (Zuliskandar & Nik Hassan Suhaimi, 2009).

Bukhari (1990) turut menjelaskan bahawa terdapat beberapa cara kemasukan perkataan Parsi ke dalam bahasa Melayu, iaitu menerusi masyarakat Islam Parsi atau melalui masyarakat Arab yang dipengaruhi oleh Parsi atau melalui benua India. Pernyataan Bukhari (1990) berkaitan kemasukan melalui benua kecil India dapat dibuktikan melalui Winstedt (1914) yang menyatakan bahawa terdapat sebilangan perkataan Parsi yang ada dalam bahasa Melayu adalah melalui bahasa Hindi. Begitu juga dengan Nathesan (2015) yang menyatakan bahawa kemasukan kata Parsi adalah melalui mubaligh Islam yang datang dari India untuk tujuan penyebaran agama. Hal ini dapat dilihat menerusi beberapa perkataan Melayu, Parsi dan Hindi yang memiliki kemiripan dari segi bentuk dan makna seperti kata *bazar* (bahasa Melayu), *bazar* (bahasa Parsi), dan *bāzāra* (bahasa Hindi). Walau bagaimanapun, kata *bazar* dalam bahasa Melayu dipinjam daripada bahasa Parsi.

Menurut Zulkiflee Haron et al. (2015), kedatangan para pedagang dan pendakwah dari India juga turut berperanan dalam mengembangkan Islam di Alam Melayu. Oleh itu, kedatangan para mubaligh ini secara tidak langsung menyumbang kepada pertambahan kosa kata bahasa Melayu, khususnya melibatkan kosa kata keagamaan. Oleh hal yang demikian, tidak mustahil untuk sesebuah perkataan pinjaman ini memiliki banyak jalur peminjaman kerana pertembungan bahasa yang terjadi dalam banyak bahasa dan sudah tentu membawa kepada persamaan dan kemiripan kata. Gonda (1973) berpendapat bahawa kosa kata Parsi yang wujud dalam bahasa Melayu dibawa oleh masyarakat India dan tidak secara langsung melalui masyarakat Parsi. Contohnya, kata *acar* (bahasa Melayu) ← *achaar* (bahasa Hindi) ← *achar* (bahasa Parsi) (Nathesan, 2015) (← anak panah ini bermaksud 'dipinjam daripada').

Selain itu, penterjemahan teks-teks Parsi ke dalam bahasa Melayu juga menjadi penyumbang kepada kemasukan kosa kata Parsi ke dalam bahasa Melayu (Beg, 1982). Menurut Nathesan (2015), pertembungan bahasa Parsi dengan bahasa Melayu berlaku melalui saluran kedua, iaitu melalui penterjemahan kitab-kitab Parsi, seperti Hikayat Amir Hamzah dan Hikayat Iskandar Dzulkarnain. Kedua-dua kitab ini juga sebenarnya diterjemahkan oleh penulis Melayu yang berkemahiran serta fasih dalam bahasa Parsi (Nathesan, 2015). Penterjemahan kitab-kitab Parsi ini sememangnya tidak dapat diragukan lagi kerana Parsi banyak menghasilkan karya-karya sastera. Kesimpulannya, proses

penterjemahan ini merupakan salah satu faktor yang menyebabkan penggunaan perkataan Parsi dalam bahasa Melayu menjadi lebih kukuh.

PERBINCANGAN DAPATAN BERDASARKAN ASPEK PERUBAHAN MAKNA

Analisis dalam bahagian ini akan berfokus kepada aspek perubahan makna, iaitu penyempitan atau peluasan makna. Penyempitan makna merupakan situasi yang terjadi pada sesebuah perkataan yang mulanya mempunyai makna yang sangat luas dan kemudiannya berubah menjadi terhad dan terbatas atau menjadi makna yang lebih khusus. Menurut Nathesan (2015), peluasan makna merujuk kepada tambahan komponen makna bagi sesebuah kata, atau dengan kata lain, cakupan makna bagi sesebuah kata itu diertikan lebih meluas dari makna asalnya. Perbincangan diteruskan dengan analisis kata *kenduri*, *askar*, *bandar*, *medan* dan *pahlawan*.

KATA PINJAMAN KENDURI DALAM BAHASA MELAYU

A Malay-English Dictionary (1901:541) mencatatkan bahawa kata *kenduri* yang digunakan dalam bahasa Melayu adalah sebuah kata pinjaman daripada bahasa Parsi yang bermaksud ‘majlis’. Begitu juga dengan Shellabear (1902) dalam *A Malay-English Vocabulary* mencatatkan kata *kan-duri* dipinjam daripada bahasa Parsi. Jika dirujuk kepada *A Comprehensive Persian-English Dictionary* atau *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1981), didapati makna bagi kata *kenduri* lebih luas. Kata *kenduri* atau *kandūrī* (کندوری) dalam *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1981:1054) bermaksud ‘penutup kulit meja; alas kain yang digunakan semasa makan; pesta yang diadakan sebagai penghormatan kepada Fatima’, dan lain-lain. Berdasarkan *Kamus Dewan Perdana* (2020:1051), kata *kenduri* bermaksud ‘perjamuan makan yang lazimnya didahului oleh zikir, doa dan sebagainya, untuk meminta berkat; mengadakan kenduri’. Begitu juga dengan Notosudirjo (1981) yang mencatatkan kata *kenduri* atau *khanduri* merupakan kata pinjaman Parsi yang membawa maksud ‘berdoa makan, lalu makan dan minum’.

Jika diteliti kepada makna yang dicatatkan oleh Notosudirjo (1981) dan *Kamus Dewan Perdana* (2020), kedua-duanya masih memiliki pertalian dari segi makna, iaitu merujuk kepada ‘majlis makan yang diselitkan unsur doa’. Begitu juga dengan maklumat makna yang tercatat dalam *A Malay-English Dictionary* (1901) dengan catatan makna dalam *Kamus Dewan Perdana* (2020) yang merujuk kepada ‘majlis makan’. Walau bagaimanapun, berbeza pula dengan makna asal yang terkandung dalam bahasa Parsi yang merujuk kepada ‘alas meja, napkin, dan pesta’ (*A Comprehensive Persian-English Dictionary*, 1981). Jika diteliti kepada makna perkataan yang wujud dalam bahasa Parsi, didapati bahawa perkataan *kenduri* telah mengalami penyempitan makna, iaitu daripada makna yang luas kepada makna yang lebih sempit dengan hanya tertumpu kepada ‘majlis makan yang dibuat ketika majlis-majlis tertentu sahaja’ seperti yang difahami oleh masyarakat Melayu pada hari ini.

KATA PINJAMAN ASKAR DALAM BAHASA MELAYU

Sebenarnya, wujud dua bentuk kata, iaitu kata *askar* dan *lasykar/lashkar*. Dalam *A Malay-English Dictionary* tidak ditemukan bentuk kata *askar*, tetapi hanya ditemukan kata *lashkar* merupakan kata pinjaman Parsi yang bermaksud ‘prajurit’ (*A Malay-English Dictionary*, 1901:599). Namun begitu, *Kamus Dewan Perdana* (2020:144) mencatatkan perkataan *askar* dipinjam daripada perkataan Arab, bermaksud [1] anggota sesuatu pasukan tentera yang menjaga keamanan negara di darat, di udara, dan di laut; [2] pasukan yang terdiri daripada anggota yang dilatih untuk berperang, menggunakan senjata, dan bertugas mengawal keselamatan negara sama ada di darat, di udara atau di laut. Sebenarnya, timbul kekeliruan dalam menentukan asal usul bagi perkataan ini. Namun begitu, jika dirujuk kepada catatan Beg (1982), Winstedt (1952) dan Nathesan (2015), kata *askar* yang digunakan dalam bahasa Melayu dipinjam daripada bahasa Parsi. Begitu juga dengan Notosudirjo (1981) yang mencatatkan kata *lasykar* dipinjam daripada bahasa Parsi yang bermaksud ‘asykar; gejala bahasa; protesis’. Walaupun telah ada bentuk *lasykar* dalam bahasa Melayu, berkemungkinan kata *askar* sekali lagi

masuk ke dalam bahasa Melayu melalui bahasa Arab. Kedua-dua bentuk ini digunakan dalam bahasa Melayu, namun kata *lasykar* telah ditandai dengan kata sastera lama.

Berdasarkan *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1981:1122), kata *lashkar* (لشکر) merujuk kepada ‘tentera; pasukan tentera; sebuah kem; dan perkhemahan’. Jika diteliti kepada makna dalam *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1981), kita dapati bahawa wujud perbezaan kefahaman masyarakat Melayu tentang kata *askar* yang hanya merujuk kepada manusia atau prajurit. Jika dirujuk laman *Pusat Rujukan Persuratan Melayu* (PRPM), kata *lasykar* didefinisikan sebagai ‘askar; soldadu’. Walaupun askar atau tentera di Malaysia memiliki kem ketenteraan, tetapi ‘kem’ tersebut tidak berada di bawah makna kata *askar* melainkan disebut sebagai kem askar bagi merujuk kepada tempat latihan dan kediaman para tentera. Hal ini bermaksud wujud pengasingan rujukan. Berbeza pula dengan makna *lashkar* dalam bahasa Parsi tidak hanya tertumpu kepada manusia yang mengambil bahagian dalam ketenteraan, tetapi merangkumi tempat atau kem tentera tersebut. Hal ini menunjukkan bahawa makna *askar* atau *lashkar* (bentuk asal dalam bahasa Parsi) adalah lebih luas dan menjadi sempit apabila perkataan ini digunakan oleh masyarakat Melayu, yakni dengan hanya merujuk kepada manusia yang berkhidmat sebagai tentera sahaja.

KATA PINJAMAN BANDAR DALAM BAHASA MELAYU

Menurut Nathesan (2015), kata *bandar* telah mengalami perubahan makna yang total. *A Malay-English Dictionary* (1901) mencatatkan kata *bandar* dalam bahasa Parsi merujuk kepada ‘kota pelabuhan’. Notosudirjo (1981) pula mencatatkan kata *bandar* telah mengalami penyempitan makna, iaitu daripada ‘kota pelabuhan’ kepada ‘pelabuhan’. Catatan makna yang dikemukakan oleh Notosudirjo (1981) dilihat berbeza setelah berlaku penguguran kata ‘kota’. Dalam bahasa Melayu, didapati makna kata *bandar* telah berubah, iaitu merujuk kepada ‘tempat atau pusat yang ramai penduduknya dan tempat banyak urusan dan perniagaan dijalankan, kota; parit, tali air; kota Pelabuhan (sama ada di tepi laut atau di tepi sungai)’ (*Kamus Dewan Edisi Keempat*, 2015). Pada pandangan pengkaji, walaupun wujud makna yang sama bagi perkataan *bandar* dalam bahasa Melayu, yakni merujuk kepada ‘kota pelabuhan’, namun masyarakat Malaysia pada hari ini lebih memahami dan cenderung menggunakan kata *bandar* bagi merujuk kepada ‘kota atau tempat yang ada pembangunan’.

Jika dahulu, penempatan dan aktiviti perdagangan wujud di sebelah sungai kerana sungai merupakan laluan pergerakan dan memudahkan aktiviti manusia berhubung. Oleh sebab itu, kata *bandar* seperti yang dinyatakan dalam *Kamus Dewan Edisi Keempat* (2015), salah satu maknanya merujuk kepada tempat yang mempunyai ramai penduduk. Walaupun pada masa sekarang kawasan bandar sedikit jauh daripada kawasan pelabuhan, tetapi kawasan bandar masih menjadi tumpuan penempatan penduduk dan menjadi pusat pengembangan ekonomi. Berdasarkan penelitian kepada makna kata *bandar*, kajian ini mendapati bahawa kata *bandar* tidak mengalami perubahan makna total, tetapi telah mengalami peluasan makna, iaitu daripada rujukannya yang merujuk kepada kota pelabuhan menjadi tempat atau pusat yang ramai penduduknya bagi menjalankan pelbagai aktiviti.

KATA PINJAMAN MEDAN DALAM BAHASA MELAYU

Kata *medan* (maidan) yang digunakan dalam bahasa Melayu merupakan sebuah kata pinjaman daripada bahasa Parsi yang bermaksud ‘kawasan; padang’ (*A Malay-English Dictionary*, 1902:665). Berdasarkan *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1981:1360), kata *medan* atau *maidān*, *mīdān* (میدان) merujuk kepada ‘padang terbuka tanpa bangunan; dataran yang luas; padang lumba, atau mana-mana tempat untuk bersenam atau berjalan; arena, padang kawad; medan pertempuran’. Memang tidak dinafikan bahawa dalam bahasa Melayu, kata *medan* juga digunakan dengan rujukan yang lebih luas, iaitu merujuk kepada medan selera (kawasan kedai atau gerai yang menjual makanan).

Kamus Dewan Perdana (2020:1435) mencatatkan kata *medan* merupakan sebuah kata pinjaman daripada perkataan bahasa Parsi yang bermaksud [1] kawasan lapang atau tempat khas seperti pentas atau tapak yang ada tempat duduk penonton di sekelilingnya, tempat berlangsungnya acara sukan, hiburan dan sebagainya; arena, gelanggang; [2] kawasan lapang yang dihaskan untuk

menempatkan atau meletakkan sesuatu seperti gerai makan atau kereta; [3] kawasan atau tempat berlakunya peperangan. Berdasarkan analisis terhadap makna, dapat dikatakan bahawa kata *medan* telah mengalami peluasan makna. Hal ini dapat diteliti menerusi makna dalam [2] yang tidak dicatatkan maklumatnya dalam *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1981) perihal kawasan lapang untuk kawasan kedai.

KATA PINJAMAN PAHLAWAN DALAM BAHASA MELAYU

Berdasarkan *A Malay-English Dictionary* (1901:483), kata *pahlawan* merupakan kata pinjaman daripada bahasa Parsi yang merujuk kepada ‘ketua dalam peperangan’. Hal ini selari dengan catatan yang dikemukakan oleh Nathesan (2015) dan Beg (1982) yang mencatatkan kata *pahlawan* dipinjam daripada bahasa Parsi yang bermaksud ‘hero’. Makna bagi perkataan ini sekali lagi perlu diteliti menerusi bahasa asal. *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1981:261) mencatatkan kata *pahlawan* atau *pahlawān* (پهلوان) bermaksud ‘seorang wira; juara; pahlawan yang berani; lelaki olahraga yang kuat, kasar’. Jika dirujuk *Kamus Dewan Perdana* (2020:1581), kata *pahlawan* bermaksud ‘orang yang sangat gagah dan berani serta sanggup berjuang demi mempertahankan negara, menegakkan kebenaran dan sebagainya’. Berdasarkan penelitian kepada maksud perkataan *pahlawan*, didapati bahawa perkataan ini telah mengalami peluasan makna apabila masuk dan digunakan dalam bahasa Melayu.

Peluasan yang berlaku pada makna perkataan ini dapat dilihat melalui penambahan makna ‘individu yang berjuang demi negara’. Hal ini demikian kerana, kata *pahlawan* bukan hanya merujuk kepada individu yang gagah semata-mata atau ‘ketua dalam peperangan’ (*A Malay-English Dictionary* (1901), malah kegagahan ini digunakan untuk perjuangan bagi menegakkan kebenaran dan berjuang untuk negara. Kesan daripada pertembungan bahasa telah mewujudkan bentuk kesinoniman seperti kata *hulubalang* dan *hero*. Berdasarkan *Kamus Dewan Perdana* (2020:790), *hulubalang* bermaksud [1] pemimpin atau ketua pasukan askar; [2] askar pengawal; [3] gelaran dan jawatan bagi pemimpin yang dilantik oleh ketua suku dan diberi tanggungjawab untuk menjaga keamanan dalam sukunya. Kata *hero* merupakan sebuah kata pinjaman daripada bahasa Inggeris bermaksud ‘orang yang terkenal dan disegani kerana keberanian (kegagahan, peribadi yang mulia)’ (*Kamus Dewan Perdana*, 2020). Jadi, kemiripan makna ini menunjukkan bahasa Melayu sudah ada makna yang sama dengan kata *pahlawan* yang dipinjam daripada bahasa Parsi. Memang tidak dinafikan bahawa kata *pahlawan* terlebih dahulu masuk ke dalam bahasa Melayu sebelum kata *hero* kerana penjajahan Inggeris di Tanah Melayu adalah pada abad ke-19.

RUMUSAN

Analisis ini mendapati bahawa kata *kenduri* dan *askar* mengalami penyempitan makna, manakala kata *bandar*, *medan* dan *pahlawan* mengalami peluasan makna. Penyempitan atau peluasan makna yang berlaku pada perkataan pinjaman ini mungkin disebabkan masyarakat Melayu pada zaman dahulu hanya mengambil dan menggunakan satu rujukan makna sahaja, iaitu makna utama bagi memudahkan pemahaman ketika berkomunikasi. Sebenarnya, berkemungkinan masih banyak lagi perkataan Parsi yang dipinjam mengalami penyempitan atau peluasan makna, namun dalam kajian ini, pengkaji hanya menghadkan penelitian kepada lima data terpilih sahaja. Sebenarnya, terdapat banyak perkataan yang kekal maknanya seperti kata *nafiri*, *pesona*, *saudagar*, *syah*, *nakhoda*, *takhta*, *agar* dan lain-lain.

Bagi pengkaji, setiap perkataan yang dipinjam juga tidak mungkin akan mengalami perubahan makna yang sepenuhnya atau total. Oleh hal yang demikian, wajar untuk kita mengatakan bahawa perubahan makna yang berlaku, iaitu sama ada penyempitan dan peluasan makna ini berubah dalam lingkungan makna perkataan itu dan tidak tersasar jauh daripada makna asal. Masyarakat tidak akan meminjam perkataan tanpa mengetahui maknanya dan tidak akan mengubah makna daripada makna asal kecuali makna baharu yang wujud ialah makna kiasan. Contohnya, kata *haji* dipinjam daripada bahasa Arab bermaksud ‘aktiviti mengerjakan rukun Islam ke lima’ telah mengalami peluasan makna yang juga merujuk kepada ‘permainan dam haji, dan digunakan sebagai panggilan orang yang berperwatakan warak dengan memakai kopiah’ (Husin, 2016). Walaupun makna bagi

perkataan ini tidak dikamuskan, namun mungkin ada pengguna bahasa di sesetengah tempat menggunakan perkataan ini bagi merujuk kepada orang warak.

Secara keseluruhannya, pertembungan bahasa bukan sahaja mempengaruhi bahasa sesebuah bangsa, tetapi turut memberi kesan kepada aspek kepercayaan, pemikiran, dan budaya sesebuah masyarakat. Kita juga perlu akui dan sedari bahawa peminjaman yang berlaku pada suatu ketika dahulu sebenarnya memperlihatkan bahawa sikap masyarakat Melayu pada zaman dahulu yang mempelajari bahasa asing untuk tujuan tertentu dan menggunakannya dalam percakapan seharian. Komunikasi berterusan menggunakan perkataan Parsi pada suatu ketika dahulu telah menyebabkan perkataan Parsi tersebut dalam bahasa Melayu. Peminjaman perkataan bukan sekadar mewujudkan perkataan yang bersinonim dalam bahasa Melayu, malah peminjaman perkataan asing ini juga bertindak dalam memperkenalkan sesuatu benda baharu yang tidak ada atau tidak digunakan dalam bahasa Melayu. Oleh itu, kajian ini juga mencadangkan untuk kajian seterusnya meneliti berkaitan makna perkataan yang dianggap sinonim yang menyebabkan berlakunya peminjaman perkataan lain daripada pelbagai bahasa.

RUJUKAN

- Alias Ismail. (2018). Peluasan makna kata dedak: Satu analisis semantik kognitif. *International Journal of Education, Psychology and Counseling*, 3(10), 28-39.
- Anida Sarudin & Nor Hashimah Jalaluddin. (2015). Peluasan makna wakaf: Analisis berdasarkan proses dan prinsip kognitif. *Mahawangsa*, 2(2):9 – 30
- Bukhari Lubis. (1990). *Bunga Rampai Sastera Parsi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka
- Bynon, T. (1977). *Historical linguistics*. Cambridges: Oxford University Press.
- Beg, M. A. (1982). *Persian and Turkish loan words in Malay*. Kuala Lumpur: University of Malay Press.
- Collins, J. T. (2003). *Mukadimah ilmu etimologi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Durkin, P. (2009). *The Oxford guide to etymology*. New York: Oxford University Press.
- Gonda. (1973). *Sanskrit in Indonesia*. New Delhi: International Academy of Indian Culture.
- Harimurti, K. (1983). *Kamus linguistik*. Jakarta: Penerbit Gramedia.
- Hartmann, R. R. & Greogery, J. (1988). *Dictionary of lexicography*. London: Routledge.
- Heah Lee Hsia, C. (1989). *The Influence of English on The Lexical Expansion of Bahasa Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Husin bin Fateh Din. (2016). *Etimologi kitab pengetahuan bahasa*. Universiti Putra Malaysia.
- Jones, R. (2007). *Chinese Loan-Words in Malay and Indonesia*. Kuala Lumpur: University of Malay Press.
- Kamus Dewan Edisi Keempat*. (2015). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kamus Dewan Perdana*. (2020). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Liberman, A. (2009). *Word origins and how we know them etymology for everyone*. Oxford University Press.
- Mohamad NorTaufiq NorHashim & Aniswal Abd. Ghani. (2022). Etimologi Kata Pinjaman Sanskrit Terpilih dalam Bahasa Melayu. *Jurnal Pengajian Melayu-JOMAS*, 33(1), 2022: 69-86.
- Mohamad NorTaufiq NorHashim, Mohd Khaidir Abd Wahab, & Aniswal Abd Ghani. (2022). Etimologi Kata Pinjaman Parsi dalam Bahasa Melayu. *Jurnal Melayu*, 21(1), 81-95.
- Nathesan, S. (2015). *Etimologi bahasa Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka. Kuala Lumpur.
- Noresah Baharom et al. (2009). *Kamus dan perkamusan Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nor Hashimah Jalaluddin, Anida Sarudin, & Zaharani Ahmad. (2012). Peluasan makna alim: Analisis semantik kognitif. *GEMA Online Journal of Language Studies*, 12(2), 457-473.
- Notosudirjo. (1981). *Etimologi. pengetahuan bahasa Indonesia*. Mutiara Jakarta.
- Rohaidah Haron, Ab. Razak Ab. Karim, & Indirawati Zahid. (2018). Pertembungan Bahasa di Selatan Thailand: Faktor dan Implikasi. *PENDETA Journal of Malay Language, Education and Literature*. 9, 117-129.
- Wilkinson, R. J. (1901). *A Malay-English dictionary*. Singapore: Kelly and Walsh.
- Wilkinson, R. J. (1902). *A Malay-English dictionary*. Singapore: Kelly and Walsh.
- Winstedt, R. O. (1959). *An unabridged Malay-English dictionary*. Singapore-Kuala Lumpur. Marican & Sons.
- Winstedt, R. O. (1914). *Malay grammar*. London: Oxford University Press.
- Sanskrit Dictionary for Spoken Sanskrit*. (n.d.). Diperoleh daripada <https://www.learnsanskrit.cc/>
- Sasi, A. S. (2018). Persian and Malay: 1000 words in common. *International Journal of Language and Linguistics*. 5 (2), 55-73.
- Singam, D. R. (1957). *What the Malay Language Owes to Sanskrit*. Kuantan.
- Shellabear, W.G. (1902). *A Malay-English vocabulary*. Singapore: American Mission Press.

- Steingass, F. J. (1981). *A comprehensive Persian-English dictionary: Including the Arabic Words and Phrases to be Met with in Persian Literature*. New Delhi: Oriental Reprint.
- Suliah Mohd Aris, Baterah Alias, Safinaz Abdul Samat & Fadhilah Adibah Ismail. (2015). Islamisasi di alam Melayu: Kesan dan pengaruh dalam aspek pendidikan. *ICOMHAC 2015 eproceedings*, 467-480.
- Thomason, S. G. (2001). *Language contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Weinreich, U. (1979). *Languages in contact: Findings and problems*. London: Mouton Publishers.
- Za'ba. (1965). *Ilmu mengarang melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Zuliskandar Ramli & Nik Hassan Shuhaimi Nik Abd. Rahman. (2009). Aktiviti perdagangan pedagang Arab-Parsi di Semenanjung Tanah Melayu berdasarkan sumber asing dan data arkeologi. *Sari- International Journal of the Malay World and Civilisation*, 27(2), 155-174.
- Zulkiflee Haron, Ramli Awang, Mohd Nasir Ripin, Siti Norlina Muhamad, Farawahida Mohd Yusof. (2015). *Tamadun Islam & tamadun Asia*. Johor Bahru: UTM.